

Hammerfest kommune
Hámmerfeastta suohkan

Plan for lese- og skriveopplæring 1. – 10.trinn

Innholdsfortegnelse

Tidlig innsats i Hammerfest kommune	3
1 Innledning	4
2 Kunnskapsløftet 2020	4
2.1 Lesing, skriving og muntlighet som grunnleggende ferdighet	5
2.2 Dybdelæring	6
2.3 Tilpasset opplæring	6
2.4 Digitale verktøy	6
2.5 Særskilt språkopplæring	6
3 Språk og leseutvikling	7
3.1 Språkutvikling	7
3.2 Begrepslæring	7
3.3 Fonemisk bevissthet	8
3.4 Å lese som grunnleggende ferdighet	9
3.4.1 Leseutvikling	9
3.4.2 SOL (systemisk observasjon av lesing)	10
3.4.3 Lese og skrivevansker – dysleksi	11
3.4.4 Lesing i fag	11
3.5 Skriveutvikling	12
3.5.1 Tilpasset skriveopplæring	12
3.5.2 Å utvikle elevene til kompetente skrivere	13
3.5.3 Fem prinsipper for god skriveopplæring	13
3.5.4 Tidlig innsats i lesing- og skriving	14
3.6 På Sporet: Effektive tiltak mot lese- og skrivevansker	14
3.7 Les 20 - praktisk tilrettelegging for daglig leseøving	14
3.7.1 Motivasjon	16
3.7.2 Lesemål	16
4 Arbeidsdokumenter	17
4.1 Arbeidsdokument for 1. – 2. trinn	18
4.2 Arbeidsdokument for 3. – 4.trinn	20
4.3 Arbeidsdokument for 5. – 7.trinn	22
4.4 Arbeidsdokument for 8. – 10. trinn	24
5 Referanser	26
6 Praktiske eksempler	26
6.1 Grunnleggende begrepssystemer	27
6.2 Begrepskart/ordkart	28
6.3 Lesetrappa – ordleker	29
6.4 Bibliotektimen	30
6.5 Lesestrategier	31
6.6 Hvordan lese, forstå eller tolke en oppgave	32
6.7 Læringsstrategier – verktøy for planlegging	33

Tidlig innsats i Hammerfest kommune

Hammerfest kommune har et stort fokus på barn og unge. Tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid skal bidra til å gi et barnehage- og skoletilbud av høy kvalitet. Menneskeverd og verdier som støtter opp om dette skal legges til grunn for arbeidet. Inkludering, sosial tilhørighet og medvirkning skal prege pedagogisk praksis, og ivareta grunnleggende læringsbehov. Målet er å forebygge alle former for diskriminering.

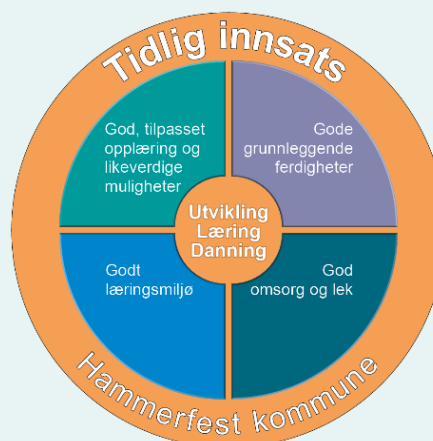
Vi skal ta hensyn til den enkeltes behov og legge til rette for god utvikling, læring og danning, uavhengig av hvilke utfordringer barn og unge har.

Skolehelsetjenesten, PP-tjenesten, UngdomsLOS og barnevernstjenesten skal bistå foresatte, barn, barnehager og skoler i å støtte opp der det er behov. Det allmennpedagogiske tilbudet i barnehage og ordinær opplæring i skole skal være av så høy kvalitet at det utjevner sosiale forskjeller i samfunnet, og slik at behovet for spesialpedagogisk hjelp i barnehage og spesialundervisning i skolen bli så lavt som mulig.

I Tidlig innsats har vi fire definerte målområder for arbeidet med å skape utvikling, læring og danning.

Disse målområdene skal bidra til at barnehagene og skolene skal ha felles forståelse for og fokus på å:

1. gi et helhetlig og kvalitativt tjenestetilbud
2. se den enkelte og iverksette forebyggende støttetiltak før det oppstår problemer

Handlingsplaner og rutiner i Tidlig innsats:

1. Språk og kommunikasjon 0-6 år
2. Lese- og skriveplan 1.- 10.trinn
3. Kosthold og fysisk aktivitet i barnehage og skole
4. Sosial kompetanse og læringsmiljø i barnehage og skole
5. Rutiner for spesialpedagogisk hjelp i hammerfestbarnehagene
6. Rutiner for spesialundervisning i hammerfestskolene
7. Rutiner ved overganger

Planene er førende for pedagogisk praksis i alle barnehager og skoler i Hammerfest kommune. Barnehager og skoler skal kontinuerlig arbeide med forbedring av kvalitet.

1 Innledning

En felles lese- og skriveplan for hammerfestskolene skal sikre sammenheng i lovverk og nasjonale planer til praksis på den enkelte skole. Planen bygger videre på barnehagens språk – og kommunikasjonsplan 0-6 år og legger føringer på innholdet i lese- og skriveopplæringen på de ulike trinn.

Å lære å lese og skrive er et overordnet læringsmål de første skoleårene. Elevenes opplevelse av mestring og trivsel er ofte nært knyttet til hvordan de lykkes i lese- og skriveopplæringen. En god lese- og skriveopplæring krever et strukturert og systematisk fokus i opplæringen og alle lærere har ansvar for å støtte elevene til å bli allsidige lesere.

Lesing av tekst på papir og digitalt er en forutsetning for livslang læring, og for å kunne delta aktivt i samfunnet på en kritisk og reflektert måte. Arbeidet med å utvikle elevenes leseferdighet handler om å utvikle språklige ferdigheter, kodingsferdigheter, strategiske ferdigheter og motivasjon og engasjement. Dette må derfor være en del av opplæringen i alle fag.

Ved at lærerne sammen setter fokus på elevens leseopplæring, i alle fag og på alle trinn, vil lærere kunne veilede og rettlede elevene i lese- og skriveutviklingen. Elevene er ulike, og lærer i ulikt tempo. Leseplanen skal bidra til at alle lærere får kjennskap og forståelse for den normale lese- og skriveutviklingen, og få ideer til hvordan de kan følge opp og støtte enkeltelever.

Innhold i planen

- Bakgrunn og teori for lesing og leseutvikling.
- Arbeidsdokumentene legger føringer på innholdet i opplæringen.
- Alle lærere har ansvar for å omsette til praksis, velge metoder og implementere til egen undervisning i sitt fag.
- Vedlegg gir støtte til praksis i klasserommet.

2 Kunnskapsløftet 2020

Verdigrunnlaget i overordnet del konkretiserer og beskriver grunnsynet som skal prege pedagogisk praksis i skolene. Verdiene skal prege skolens og lærernes møte med elevene og med hjemmet. Elevens beste skal alltid være et grunnleggende hensyn.

For at praksis i skolen skal bygge på disse verdiene må skolen sikre at:

- Elever får medvirke, noe som betyr at opplæringen skal bidra til at elevene forstår egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis
- Opplæringen skal gi muligheter for å utfolde skaperglede, engasjement og utforskertrang. Evnen til å stille spørsmål, utforske og eksperimentere er viktig for dybdelæring
- Elever skal ha et læringsmiljø som motiverer, og som bidrar til læring og utvikling

Prinsipper for læring, utvikling og danning i overordnet del definerer to viktige begreper i læring

«Forståelse» og «kompetanse» Forståelse innebærer å tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse innebærer forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning.

Dersom opplæringen skal føre til at elevene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis, innebærer det at elevene må lære å lære (kap.2.4)

For å utvikle selvstendige og kritiske lesere og skrivere må elevene bevisstgjøres egen læring. De må trenes opp til å utvikle strategier når de står fast og ikke forstår – de må utvikle metakognitiv bevissthet. Lærer må legge opp til at elevene får trening i å øve på å reflektere over egen læring gjennom å stille seg spørsmål som: hva har jeg lært? har jeg lært det jeg skal lære? har måten jeg har jobbet på vært bra for læring, eller kunne jeg lært dette bedre gjennom å arbeide på en annen måte? Når elevene forstår sine egne læringsprosesser og sin faglige utvikling, bidrar det til selvstendighet og mestringsfølelse.

2.1 Lesing, skriving og muntlighet som grunnleggende ferdighet

Det å utvikle og øve på grunnleggende ferdigheter i skriving, lesing og muntlighet, er noe man gjør fra første dag på skolen. Dette er de viktigste redskaper vi har for læring og utvikling. Ferdighetene hører hjemme i alle fag. Å utøve et fag betyr å kunne snakke, lese og skrive relevant innenfor faget.

Å kunne lese - lesing handler om å kunne bruke, reflektere over og engasjere seg i innholdet i tekster. Tekster inkluderer alt som kan leses i ulike medier, ikke bare ord, men illustrasjoner, symboler og andre uttryksmåter. Kunnskap om hva som kjennetegner ulike typer tekster og deres funksjon er viktige deler av lesingen. Lesekompetanse utvikles gjennom at lærere arbeider innenfor alle ferdighetsområdene i lesing: forberede, utføre og bearbeide, finne, tolke, og sammenholde, reflektere og vurdere i alle fag, noe som betyr at lærere har ansvar for leseopplæringen i sitt fag.

Å kunne skrive - vil si at en kan ytre seg forståelig og hensiktsmessig om ulike emner. For å kunne skrive forståelig og hensiktsmessig må ulike delferdigheter utvikles og samordnes. Å lære seg å skrive er en kontinuerlig prosess på samme måte som lesing. Når den første skriveopplæringen er på plass, vil det videre skriveløpet være å gjøre skriving til et redskap for kunnskapsutvikling i alle fag. Å lære seg et fag, er å lære å uttrykke seg om og i faget på en relevant måte, noe som betyr at lærere har ansvar for skriveopplæringen i sitt fag.

Muntlige ferdigheter - blir utviklet gjennom muntlig aktiv deltagelse i alle fag. Lærere må legge til rette for at alle elever får fram sin stemme i faget. Elevene bør først få tenke individuelt, før de får dele sine tanker med medelever, og i felles klasse.

Ferdigheter i å kunne lese, skrive og ytre seg muntlig godt og relevant, utgjør et vilkår for å kunne delta i alle former for demokratisk arbeid, enten det er i politiske, ideelle eller andre frivillige organisasjoner.

2.2 Dybdelæring

Dybdelæring betyr at eleven lærer noe så godt at den forstår sammenhenger og kan bruke det den har lært i nye sammenhenger. «Skolen skal gi rom for dybdelæring slik at elevene utvikler forståelse av sentrale elementer og sammenhenger innenfor et fag, og at de lærer å bruke faglige kunnskaper og ferdigheter i kjente og ukjente sammenhenger.»

Kunnskapsløftet 2020.

Dypere innsikt utvikles når elevene ser sammenhenger mellom kunnskapsområder, og når de behersker et mangfold av strategier for å tilegne seg, dele og forholde seg kritisk til kunnskap.

2.3 Tilpasset opplæring

Alle elever som starter på skolen stiller med svært ulike forutsetninger. Ulikheten er både språklige og skriftspråklige ferdigheter. Studier viser klare sammenhenger mellom barns språkutvikling ved skolestart og senere leseutvikling. Prinsippet om tilpasset opplæring betyr at læreren skal tilpasse og differensiere undervisningen slik at alle elevene opplever mestring, får utfordringer og progresjon som er tilpasset deres utviklingsnivå. Dette forutsetter at lærere har god oversikt over elevenes kunnskaper, ferdigheter, interesser og læringsstil. Tilpasset opplæring kan betyr at lærere må ha varierte vurderingsformer, varierte læringsressurser, varierte læringsarenaer og varierte læringsaktiviteter for å nå den enkelte elev.

Et annet prinsipp med tilpasset opplæring er å gi elevene meningsfulle og utfordrende oppgaver. Når læreren vet hvor elevene er i sin lese- og skriveutvikling kan arbeidsoppgavene og arbeidsmengden tilpasses. Når elevene erfarer at de mestrer styrkes forventninger om ny mestring.

2.4 Digitale verktøy

Vi lever i et moderne samfunn som stadig er i utvikling. Spesielt på det digitale området er også fagene i stadig endring. Det er viktig at skolen er med i denne utviklingen og integrerer IKT/digitale verktøy inn i undervisningen og elevene får lære hvordan de kan bruke IKT i kunnskapssamfunnet, og få trene ferdigheter i bruk av digitale verktøy. Dette krever at elevene lærer selvstendighet og dømmekraft i valg og bruk av digitale kilder. Dataspill i undervisningen kan gi undervisningen variasjon og andre perspektiver på tekst og kultur.

[Dataspill i undervisningen | Språkløyper \(uis.no\)](#)

2.5 Særskilt språkopplæring

Elever som har svake norskspråklige ferdigheter har, etter dokumenterte behov ved kartlegging, rett til særskilt språkopplæring. Særskilt språkopplæring kan være særskilt norskopplæring, tospråklig fagopplæring og eventuelt morsmålsopplæring. Særskilt norskopplæring skal styrke elevens norskspråklige ferdigheter. Dette forstås i denne sammenheng som norskspråklige ferdigheter innenfor områdene:

lytte, tale, lese, skrive, språklæring, språk og kultur.

Disse ferdighetsområdene vil ivareta andrespråks-perspektivet i språkopplæringen.

[Nyankomne minoritetsspråklige elever \(barnetrinn\) | Språkløyper \(uis.no\)](#)

3 Språk og leseutvikling

3.1 Språkutvikling

Det er et mange elever som ikke deltar aktivt i det sosiale og læringsmessige fellesskapet på skolen fordi de strever med grunnleggende språklige ferdigheter. Å ha en språkvanske sies å være et skult handikap. Dette fordi vansker med å tolke og forstå språk ikke alltid er merkbart, og det er kjent at mange elever med språkvansker ikke blir fanget opp og får den hjelpen de trenger.

Hammerfestskolene har mange barn med et annet morsmål enn norsk, og de lærer norsk som andrespråk. Lærere må oppmuntre elever med flerspråklig bakgrunn til å være språklig aktive på eget morsmål, og samtidig aktivt utvikle elevens norske språkkompetanse gjennom å gi erfaringer og språkstimulering som bygger opp deres begrepsforståelse og ordforråd på norsk.

3.2 Begrepslæring

Studier viser at den gunstige perioden for å utjevne forskjeller i vokabular er i førskolealder og de første skoleårene. Å bygge en god språkforståelse krever at en bruker språket aktivt. Elevene må derfor inkluderes og være aktiv i samtaler i klassen. Felles høytlesing og utvidede tekstsamtaler har god effekt på språkferdigheter.

Elevene må ha kjennskap til grunnleggende begreper. Nyborg viser til 21 – 26 analysebegreper som elevene trenger for å oppfatte, sammenligne kategorisere, analysere og kommunisere omkring faglig innhold. (Se 6.1 *Grunnleggende begrepssystemer* s. 27.)

En kan forklare de grunnleggende begrepssystemer gjennom en sammenligning med alfabetet. I det norske språket har vi 29 bokstaver, ved hjelp av disse kan vi skrive alle ord i det norske språket. Ved hjelp av de grunnleggende begrepene kan vi beskrive de fleste ting og hendelser i verden.

Elever med godt ordforråd, har bedre forutsetninger for å bli gode lesere og skrivere. Dette fordi det er enklere å lese og skrive ord en kjenner og forstår. Lærere må derfor arbeide systematisk med å sikre forståelse for grunnleggende begreper å bygge opp ordforråd gjennom hele skoleløpet. Dersom elevene skal forstå tekster i ulike fag må eksplisitt opplæring i begreper være en sentral del av opplæringen i alle fag. Dersom elever ikke deltar aktivt i klassen, bør en kartlegge om årsaken kan ligge i manglende språkgrunnlag.

[Å arbeide med språk og vokabular | Språkløyper \(uis.no\)](#)

3.3 Fonemisk bevissthet

For å lære å lese må elevene tilegne seg det alfabetiske prinsipp. De må oppdage sammenhengen mellom tale og skriftspråk. Elever som er fonemisk bevisst forstår at ord i talespråket kan deles opp i enkeltlyder. De kan analysere ordene gjennom å si ordene så sakte at alle lydene framheves.

Hammerfestbarnehagene arbeider systematisk med språkleker og de fleste barn som begynner på skolen har en begynnende fonemisk bevissthet. Til tross for dette er det flere elever som ikke oppnår denne bevisstheten til skolestart. Språklek med fokus på lytting, rim og regler, ord og setning er fundament for lese- og skriveutviklingen. Språklek må derfor være et prioritert område for begynneropplæringen slik at en sikrer at elevene har det nødvendige grunnlaget for lese- og skriveopplæringen.

Språklig bevissthet er et samlebegrep for det å kunne reflektere over språket gjennom å skifte oppmerksomhet fra meningsinnholdet til bokstaver og i lyder ord. Språklig bevissthet knyttes til språkets lydstruktur:

Fonologi	Fonem	Morfem	Grammatikk	Semantikk	Pragmatikk
Beskrivelse av lydssystem	Lydenheter i språket	Ordnes oppbygging	Ord og setnings-oppbygging	Språkets betydning. Menings-innholdet	Regler som styrer sosial språkbruk

<https://sprakloyper.uis.no/>

3.4 Å lese som grunnleggende ferdighet

All lesing handler om å forstå. Derfor er også forståelsesaspektet klart betont i Pisa sin definisjon på lesing: «Lesing innebærer at elevene kan forstå, bruke, reflektere over og engasjere seg i skrevne tekster, for å kunne nå sine mål, utvikle sine kunnskaper og evner, og delta i samfunnet» (OECD 2009).

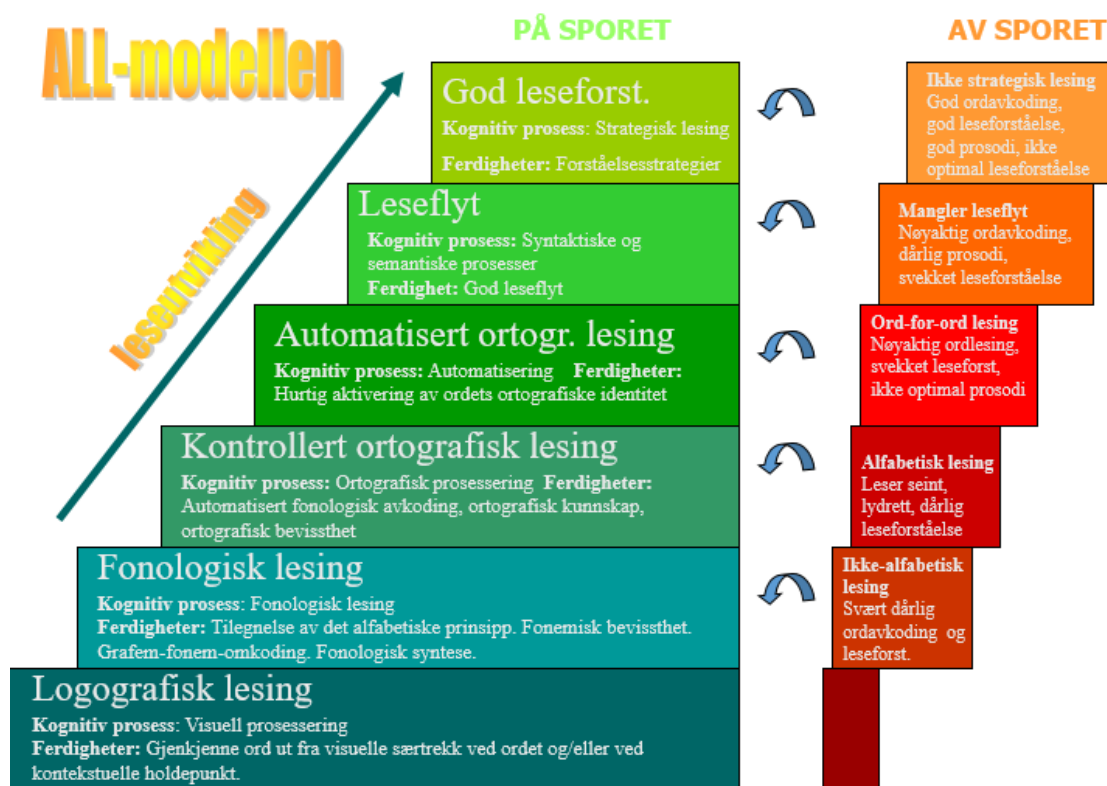
Tekster inkluderer alt som kan leses i ulike medier, ikke bare ord, men også illustrasjoner, symboler eller andre uttrykksmåter. Kunnskap om hva som kjennetegner ulike tekster og deres funksjon, er en viktig del av lesing i alle fag. Utvikling av funksjonell leseferdighet er et samspill mellom avkodingsprosesser og forståelsesprosesser.

[Lesing som grunnleggende ferdighet | Språkløyper \(uis.no\)](#)

3.4.1 Leseutvikling

ALL- modellen (Avkoding, Leseflyt og Leseforståelse) presenteres med to «pyramider» en for normal leseutvikling «På Sporet» og en for mulige avsporinger i leseutviklingen «Av Sporet».

Lesekompetanse er en utviklingsprosess der måten å lese på kvalitativt endres i takt med utviklingen. Overgangen mellom fasene skjer gradvis som et resultat av utviklingen. For å lykkes i leseopplæringen er det viktig at lærere er kjent med hvordan den normale leseutviklingen forløper og hvilke kjennetegn som kan indikere at elevene har sporet av i leseutviklingen.

© Logometrica as. Laget av Torleiv Høien og Ingjerd Høien Tengesdal

Spear-Swerling og Sternberg (1994)

3.4.2 SOL (systemisk observasjon av lesing)

I Hammerfest kommune benytter vi SOL som verktøy for å dokumentere og tilpasse leseopplæringen til hver enkelt elev. SOL bygger på anerkjent forskning om lesing og leseutvikling; Høyen og Lundberg ordavkodingsmodell og i Sper-Swerling og Steinberg leseutviklingsmodell.

SOL vektlegger sentrale utviklingsnivå og faktorer i leseutviklingen, og disse kan danne grunnlag for undervisningsplaner. Observasjon av lesing gjør at lærere fanger opp utfordringene elevene står i, og kan støtte elevene individuelt. For å gi god veiledning i lese- og skriveutviklingen må lærere finne elevens nærmeste utviklingssone og starte der.

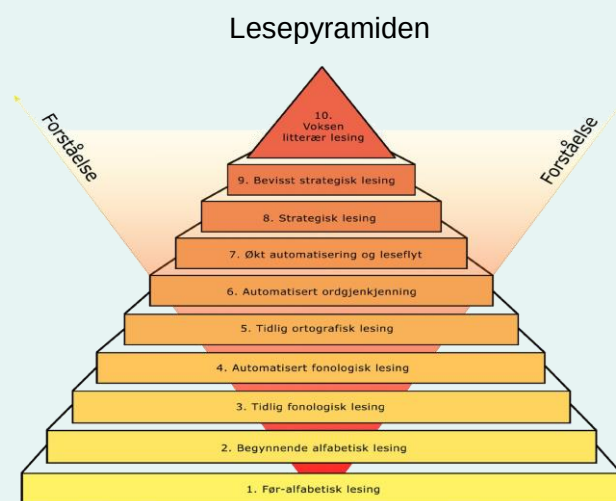
Vurdering for læring

1. Eleven skal vite hvor han/hun skal
2. Eleven skal vite hvor de ligger an nå
3. Eleven skal vite hva som er neste steg

SOL-skjema fylles ut tidlig høst og tidlig vår. Elev og foresatte skal være gjort kjent med elevenes individuelle utvikling på SOL-nivå.

Lærer skal formulere mål til elevene, slik at de forstår hva de skal øve på for å utvikle lesingen.

Foresatte skal være involvert, og vite hvordan de kan være til støtte for sitt barn.

<https://www.sol-lesing.no>

Trinnene i SOL-pyramiden følger i stor grad de faser i leseutviklingen som en finner i *Spear-Swerling* og *Sternbergs* modell for leseutvikling.

SOL-pyramidetrinn definerer ikke «avsporere». Det er derfor viktig at lærer kan identifisere de elevene som ikke følger normal utvikling og tilrettelegger på individuelt på nivå, uavhengig av klassetrinn.

3.4.3 Lese og skrivevansker – dysleksi

Noen elever strever med å oppnå god leseflyt – å kunne avkode uten anstrengelse. Disse elevene bruker mye oppmerksomhet til å avkode ordene og får mindre energi til å konsentrere seg om innholdet i teksten.

Å ha dysleksi påvirker hjernens evne til å lære å lese og skrive -å omdanne det en leser til meningsfullt språk, og muntlighet til skriftlighet. Dysleksi er den mest utbredte lærevanske hos barn.

Mellom 5- 10% av alle elever har vansker med å tilegne seg grunnleggende lese- og skriveferdigheter. Selv med riktig hjelp, vil ikke dysleksi forsvinne, men riktige tiltak vil forbedre ferdighetene. Det finnes gode verktøy og programmer som kan støtte opp om lesing og skrijving. Lese- og skrivevansker er den viktigste årsaken til spesialundervisning i norsk skole.

Gode tilpasninger og digitale verktøy vil kunne kompensere for vansken, og dermed redusere behovet for spesialundervisning.

<https://sprakloyper.uis.no>

3.4.4 Lesing i fag

Et mål i læreplanen er at elevene skal kunne lese tekster av ulike typer på bokmål og nynorsk med sammenheng og forståelse og kunne reflektere over og samtale om innhold i tekster. Både læreplan og nasjonale prøver er inspirert av leseundersøkelsene PIRLS og PISA og er delt inn i tre hovedgrupper basert på lese måter:

- Finne informasjon i teksten (finne)
- Forstå og tolke teksten (tolke)
- Reflektere over og vurdere teksten (reflektere)

Elever på 2.trinn er godt i gang med den første leseopplæringen og skal forholde seg til ulike tekster i flere fag. Arbeidet med å utvikle strategiske lesere må starte tidlig.

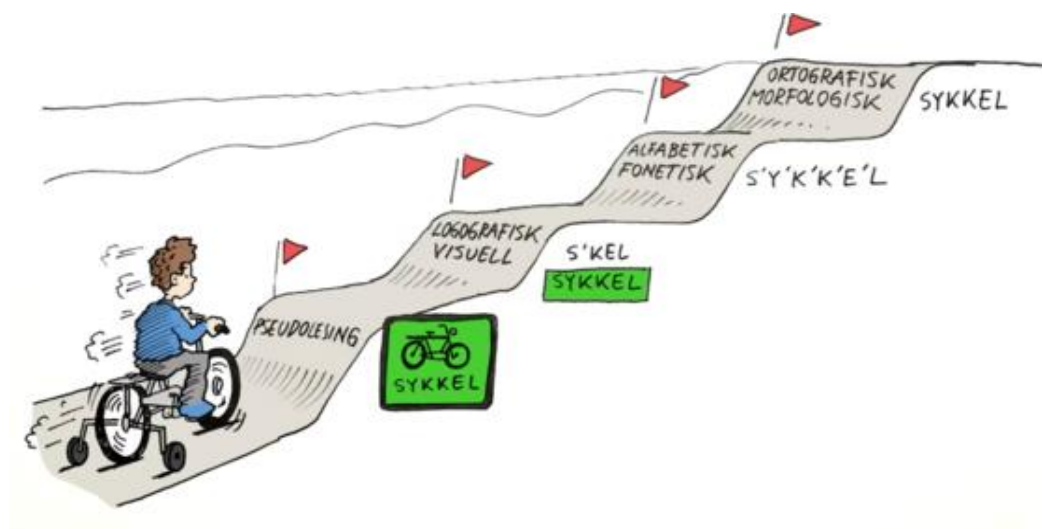
Faglig lesing kan beskrives som tilegnelse av kunnskap via lesing av tekst.

Strategibevisthet har avgjørende betydning for læringsresultatet. En måte å gjøre dette på er å arbeide med tekst rundt prinsippene:

- Før du leser
- Mens du leser
- Etter at du har lest

3.5 Skriveutvikling

Skriveutviklingen skjer i faser på samme måte som lesingen, og i nær sammenheng med ALL-modellen for leseutvikling. Lesing og skrijving har gjensidig effekt og skrijving kan være støtte for lesing og omvendt. Når skrivings tekniske innkoding, bokstavforming og stavingen er automatisert, kan en gå over til å fokusere på innhold, språk og tekststruktur. For å mestre skrijving av gode tekster forutsetter det god planlegging, samt gjentatt språklig og innholdsmessig bearbeiding i skriveprosessen.

3.5.1 Tilpasset skriveopplæring

Elever som strever med hvordan ordene staves, setningsoppbygging og tegnsetting vil binde opp mye av de mentale ressursene til selve skrijvingen, noe som fører til at det blir krevende å generere ideer og planlegge hva en skal skrive. Et annet hinder for god skriveutvikling er dersom eleven har et begrenset ordforråd.

For å legge til rette for gode skrivesituasjoner og individuell tilpasset støtte, må lærere ta hensyn til:

1. Elevens tidligere skriveerfaringer og tilpasse krav til utfra elevens forutsetninger
2. Elevenes motivasjon og interesse for skrijving
3. Elevens kunnskap og interesse for det gjeldende emnet og forberedelser
4. Elevens språklige og metakognitive kompetanser
5. Elevens behov for støtte og oppfølging under arbeidet

For å utvikle elevene til kompetente skrivere i fag må elevene øve og trene på å bruke språket på en systematisk, logisk og utforskende måte som er relevant for hvert fag. Når elevene formulerer seg skriftlig i fagrelevante tekster, må de bruke kunnskapen i faget på en selvstendig måte gjennom å reformulere det de har lest, hørt og snakket om i undervisningen.

[Skrivehjulet - Skrivesenteret](#)
[Skrijving som grunnleggende ferdighet | Språkløyper \(uis.no\)](#)

3.5.2 Å utvikle elevene til kompetente skrivere

En viktig oppgave i skolen er å oppøve elevenes evne til å bruke språket på en systematisk og utforskende måte som er relevant for hvert fag. Skriveopplæringen må synliggjøres for elevene. Dette kan gjøres ved modellering, oppfølging og veiledning gjennom skriveprosessen. På den måten bygger en stillaser for elevene.

Sirkelen for undervisning og læring kan være en støtte i dette arbeidet. Sirkelens modell viser et undervisningsforløp som bygger stillaser gjennom fire faser:

1. Bygge kunnskap (innhente informasjon og sikre forståelse av begrepsgrunnlaget)
2. Modellering og dekonstruksjon (modelltekst brytes opp ved å studere tekstens struktur)
3. Felles konstruksjon (elev og lærer produserer en tekst i fellesskap ved bruk av lærerstyrt samtale)
4. Selvstendig konstruksjon (elevene skriver sin egen tekst med oppfølging og veiledning)

Når en arbeider med tekstskriving i et helhetlig skriveforløp gjennom alle fire fasene fører det til at skriveprosessen blir mer tydelig for elevene.

[Sirkelen for undervisning og læring - Skrivesenteret](#)

3.5.3 Fem prinsipper for god skriveopplæring

Å lære seg å skrive er en kontinuerlig prosess som må fortsette også etter at den første skriveopplæringen er avsluttet. Å lære seg å skrive er mer enn å «knekke koden», lære seg elementære rettskrivningsregler og å skrive enkle tekster. Skrivning på mellom- og ungdomstrinnet kalles den andre skriveopplæringen. Da skal elevene utvikle de skriveferdighetene de har med seg fra barneskolen, og de skal føres inn i fagenes tekstkulturer. Skrivning er et viktig redskap i læring, og skrivning skal synliggjøre kunnskap i alle fag.

1. **Skriving på fagenes premisser.** Hvert fag har en egen terminologi, sine teksttyper og sine egne skrivemåter. Lærere i ulike fag har et felles ansvar for å utvikle elevenes skriveferdigheter. Da er det nødvendig å samarbeide og være i dialog med hverandre om hva som kjennetegner tekstene og skriveopplæringen i de ulike fagene.
2. En **god vurderingspraksis** fører til økt motivasjon (Hattie, 2009). Formativ vurdering handler om at elevene får veiledning og støtte i læringsprosessen. Dette gjøres ved å bruke et faglig metaspråk som setter elevene i stand til å mestre noe de ikke ville ha mestret på egen hånd. Dette knyttes ofte til Vygotsky og hans forståelse av elevenes proksimale utviklingssone. Gjennom veiledning og støtte fra læreren vil elevene utvikle seg videre og ta et skritt nærmere det som er målet for opplæringen
3. Å gjøre elevene til **strategiske skrivere** handler om å gjøre elevene bevisste på hva de skriver. Dette innebærer å lære prosedyrer og teknikker før, under og etter en skriveoppgave i ulike fag- styrker denne bevisstheten.
4. Gi elevene **rammer og støttestrukturer** i skriveprosessen er viktig slik at elevene får verktøy for å beherske ulike teksttyper. Å lese eksempeltekster og diskutere tekstopbygging og typiske kjennetegn ved tekstene kan støtte opp og gi rammer. Rammer kan også være konkrete støttestrukturer i form av skjema eller startsetninger som hjelper elevene i gang. Samtidig er det en hjelp til å se for seg hvordan den ferdige teksten kan se ut til slutt.
5. Skape et klasserom der en **diskuterer tekst og skrivning** (å lære et fag er å kunne snakke, lese og skrive om og i fagene. Å lære et fag er å kunne snakke, lese og skrive om og i fagene.

3.5.4 Tidlig innsats i lesing- og skriving

Alle elever på 1-4.trinn som strever med lese- og skriveopplæringen har rett til et forsterket tilbud. De fleste elevene som etter utprøving av tiltak og utredning får påvist dysleksi, har hatt utfordringer i begynneropplæringen. Jo lengre tid det tar før utfordringene oppdages, desto større blir konsekvensene og sannsynligheten for at avstand i ferdigheter til resten av klassen øker.

3.6 På Sporet: Effektive tiltak mot lese- og skrivevansker

På Sporet handler om å tidlig identifisere elever som er i faresonen til å utvikle lese- og skrivevansker, og gi dem et intensivt og effektivt undervisningsopplegg. Studier fra flere land viser at elever som strever med å komme i gang med lesing det første året på skolen, har høy risiko for å streve senere i skoleløpet. Funn i forskningen rundt *På Sporet* viser at tidlig, systematisk og intensiv undervisning i små grupper kan være til stor nytte for elever som strever i begynneropplæringen.

[På Sporet: Effektive tiltak mot lese- og skrivevansker | Universitetet i Stavanger \(uis.no\)](https://uis.no/utdanning/utvalgte-temaer/pa-sporet-effektive-tiltak-mot-lese-og-skrivevansker)

[På sporet – tidlige intensive tiltak | Språkløyper \(uis.no\)](https://uis.no/utdanning/utvalgte-temaer/pa-sporet-tidlige-intensivt-tiltak-sprakloyper)

3.7 Les 20 - praktisk tilrettelegging for daglig leseøving

Lesing gir tilgang til språk, og elevene blir presentert for langt flere og sjeldne ord når de leser eller blir lest for, enn når snakker med andre eller ser på tv. Informasjonstettheten er større i skriftlige tekster, selv i barnebøker er språket mer variert enn mellom to vellutviklende voksne. Cunningham, A. E., & Stanovich, K. E. (2001).

I Hammerfest er målet at elevene skal lese 20 minutter hver dag i variert og tilpasset litteratur.

For at elevene skal utvikle lesingen og opprettholde motivasjon i *Les 20* er det svært viktig å tilpasse litteraturen til elevenes interesser og mestringsnivå, og varierende strategier for lesemotivasjon. På 1.trinn kan leseglede skapes gjennom felles høytlesing og det å se i bøker. Noe som kan være oppstarten til *Les 20*. Erfaringsvis mestrer de fleste elevene å lese selvstendig i tilpasset litteratur i 20 minutter i løpet av 2.trinn.

Uavhengig av alder utvikles lesingen individuelt, og lesingen må tilpasses elevens mestringsnivå.

Kriterier for god praksis i Les 20

Læringsareal	Lærer	Elev
Læringsarealet skal være godt utstyrt med bøker. Alle elevene skal vite hvor de finner bøker tilpasset deres lesenivå og interesse. Digitale bøker skal brukes som alternativ i perioder. Bøkene skal være lett tilgjengelig og oversiktlig.	Lærer sørger for lesere i lesetiden. Lærer hjelper elever å finne tilrettelagt bok på 95 % nivå i lånetiden (som skal være klar til lesetiden). Lærer må gjøre seg kjent med elevens lesenivå /SOL-kjennetegn. Lærer må formulere lese mål som eleven forstår, og kan mestre i nær framtid. Lærer går rundt og lytter til elevenes høytlesing under hele lesetiden (3-5min pr. elev). Lærer forsikrer seg om at eleven kjenner og forstår sitt lese mål. Lærer fører logg og gir tilbakemelding knyttet til elevens lese mål.	Lesetiden utnyttes 100 % av alle elevene. Elevene sitter på samme sted hele lesetiden. Elevene velger bok etter interesse og lesenivå i <u>lånetiden</u> som er klar til <u>lesetiden</u>. Elever med lese vansker leser daglig høyt til lærer i lesetiden. Øvrige elever leses med så ofte som mulig, minimum hver uke. Elevens lese mål skal være kjent og synlig under Les 20. Foresatte skal kjenne eleven sitt lesenivå og vite hva/hvorfor de øver på dette.

NB!

Det skal være skille mellom den tiden elevene låner bøker og den tiden elevene leser bøker

3.7.1 Motivasjon

Når elevene skal lese 20 minutter hver dag stilles det store krav til lærer å holde leselyst og motivasjonen oppe hos elevene. Elevene blir motivert av å mestre, og derfor er det svært viktig å legge til rette for mestring. Samtidig må elevene utfordres med tydelige og positive forventninger til litteraturvalg, og elevene skal ha god tilgang til variert litteratur som er tilpasset interesse og nivå. Lærere må ta i bruk ulike teknikker for å skape nysgjerrighet og lyst til å lese variert litteratur. Fra mellomtrinnet vil lesing i fag være aktuelt å trekke inn i Les 20 tiden.

3.7.2 Lesemål

«At man, når det i sandhed skal lykkes en at føre et menneske hen til et bestemt sted, først og fremmest må passe på å finde han der, hvor han er, og begynne der. Dette er hemmeligheden i al hjælpekunst.» Søren Kirkegaard (1859)

Når elevene leser høyt skal lærer være aktiv lyttende og observere elevens leseferdighet. Det krever innsikt og kunnskap om leseutviklingen for å observere og tolke når elevene leser. Leseobservasjon i daglig lesing skal danne grunnlag for veiledningen og konkrete lesemål som skal styrke eleven i sin leseutvikling. Læreren må sette ord på elevens utfordringer og forklare hva og hvorfor eleven trenger å øve på nettopp dette. Å gi elevene tydelige gode lesemål og bli en god veileder i lesing utvikles best gjennom felles fokus i personalet, og praktisk øving i samarbeid med andre lærere.

Målet med Les 20 og SOL er å fremme og støtte dybdelæring. Elevene får støtte i prosessen med å bruke tekst til å tenke, forstå, utvikle, samle og organisere egen kunnskap, og ikke mist reflektere over egen lesing og læreprosess.

Elevene trenger god tilgang til nivåtilpasset og motiverende lesestoff i klasserommet, og aktiv bruk av skolebiblioteket.

4 Arbeidsdokumenter

4.1 Arbeidsdokument for 1. – 2. trinn

Et utvalg av kompetansemål

- leke med rim og rytme og lytte ut språklyder og stavelser i ord
- trekke bokstavlyder sammen til ord under lesing og skrivning
- skrive tekster med hånd og tastatur

Avkoding - Innhold i opplæringen

Fonologisk bevissthet, lesing og skrivning

- oppdage sammenhengen mellom bokstaver og språklyder
- gjenkjenne bokstavene og språklydene
- gjenkalle bokstavene og språklydene
- kjennskap til vokal og konsonanter
- kjennskap til diftonger
- kjennskap til sammensatte grafem
- lytte ut språklyder/analyse
- trekke lyder sammen til ord/syntese
- rim og rytme
- ord og setning

Stavelsesbevissthet

- stavelser – rytme i ord
- stavelser – en stavelse/to stavelser/tre stav.
- Stavelser med konsonantforbindelser bra/bre

Ortografisk bevissthet, lesing og skrivning

- morfemer
 - grunnstamme i ord
 - forstavelser- og endelser
 - sammensatte ord
- Lese og skrive ord, tekster med store og små bokstaver, punktum, spørsmålstegn og utropstegn.

Automatisering og leseflyt

- Elevene leser 10- 20 min hver dag i lesehefter/bøker.
- Leseheftet /leseboka skal være tilpasset eleven sin leseutvikling og leseinteresse.

Dokumentasjon

SOL-skjema fylles ut høst og tidlig vår 1 og 2.trinn
Utviklingssamtalen

Kartlegging 1.trinn

- Bokstavprøven gjennomføres sept./ desember/ april eller Skolestart i januar
- Forsterket opplæring gjennomføres januar- juni
- Kartleggingsprøve i lesing 14.mars – 6. mai

Metoder som fremmer automatisert avkoding

- Språkleker -lesetrappa
- Lekbasert læring
- Bruke alle sanser
- Hurtig progresjon i bokstavinnlæringa
- Balansert begynneropplæring - kombinere lydmetode og helhetsmetoden
- Skrive seg til lesing
- Apper; GG, ABC, skoleskrift

Støtte for avkoding

- ordbilder - 100 første høyfrekvente ord
- parlesing
- repetert lesing
- veiledet lesing

Støtte til skrivning

- korrekt blyantgrep
- skrive med lyd støtte
- veiledet skrivning
- skrive ord og tekster med tegninger/bilder og presentere for andre
- læringsstrategier - tankekart

Les 20

- 10.-20 min. leseøving
- lærer hjelper elevene å finne bøker tilpasset elevens
- interesse og lesenivå
- lærer lytter til elevens lesing og gir tilpasset lese mål

Kartlegging 2. trinn

- Retest Lesestart august elever ved behov
- Forsterket opplæring gjennomføres august - desember

Arbeidsdokument for 1. – 2. trinn

Et utvalg av kompetansemål 1.– 2.trinn

- lese med sammenheng og forståelse på papir og digitalt og bruke enkle strategier for leseforståelse
- lytte til og samtale om skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk
- utforske og samtale om oppbygging av og betydning av ord og uttrykk

Forståelse - innhold i opplæringen

- Elevene skal bli kjent med ulike læringsstrategier
 - Elevmedvirkning
- Før lese- og skriveaktiviteter*
- Vurdere hensikt og mål med lesing- og skriveingen
 - målavklaring
 - aktivere bakgrunnskunnskap
 - begreper, fagspesifikke
 - grunnleggende begrepssystemer
- Under lese- og skriveaktiviteter*
- begrepskart/skjema
 - strukturere tankekart/rammenotat
 - språklige virkemidler - sjanger – rim, regle, eventyr, fakta
 - tekststruktur - illustrasjoner/ bildeuttrykk/overskrifter/lister
- Etter lese- og skriveaktiviteter*
- gjenfortelle
 - lytte, kommunisere om tekst
 - tegne og «skrive»
 - lage spørsmål til teksten

Metoder som fremmer strategisk lesing- og skriveing

Støtte til avkodning og forståelse

Gode rammebetingelser for lesing- LES 20

- klasserommet skal ha et mangfold av bøker lett tilgjengelig
- klassemiljøet skal innby til lesing
- tilpasset lesebøker
- lærer leser med elevene så ofte som mulig

Høytlesing, språk- og lesestimulering

- lesestopp og dialogisk lesing
- litterære samtaler: språkløyper
 - identifikasjonsspørsmål
 - refleksjonsspørsmål
 - overføringsspørsmål

Veiledet lesing

Nyborgs grunnleggende begreper

Aktiv bruk av skolebibliotek

- bokpresentasjon
- bli kjent med skolens bibliotek
- hvordan finne fram i bokhyller
- låne bøker selv

Læringsstrategier

- læresamtale
- læringspartner
- introdusere og modellere
 - begrepskart / tegnekart
 - tankekart / tegnekart
 - kolonnenotat

Vurdering for læring

De fleste elevene mestrer sol-nivå 4 (automatisert fonologisk lesing) etter 2. trinn. Elevene skal ha tilpasset lesemaal knyttet til individuelle leseutvikling.

Samarbeid foresatte

Skolen har hovedansvar for å ta initiativet til å tilrettelegge for samarbeid.

Skolen skal informere foresatte om barnets leseutviklingsnivå (SOL-nivå).

Elev og foresatt skal kjenne til elevenes lesemaal.

Lærer formidler tips/råd om hvordan foresatte kan støtte barnet for å oppnå en god progresjon i lese- og skriveutviklingen.

Lærer formidler viktigheten av å lese høyt til barnet og snakke om tekstens innhold.

4.2 Arbeidsdokument for 3. – 4.trinn

Et utvalg av kompetansemål etter 3.-4.trinn

- Lese og lytte til fortellinger, eventyr, sangtekster, faktabøker og andre tekster på bokmål og nynorsk og i oversettelse til samisk og andre språk, og samtale om hva tekstene betyr for eleven
- Utforske og formidle tekster gjennom samtale, skriving, lek, bevegelse og andre kreative uttrykk

Avkoding -Innhold i opplæringen

Fonologisk lesing og skriving

- stavelser med konsonantforbindelser

Ortografisk lesing og skriving

- morfembevissthet
 - grunnstamme
 - forstavelser- og endelser
 - sammensatte ord
- synonymer/antonymer
- ikke lydrette skrivemåter
- rettskrivningsregler

Automatisering og leseflyt

- 20min. individuell lesing hver dag
- Delta i nasjonale lesekampanjer
- tekststrukturelle virkemidler – BISON/SALTO
- språklige virkemidler- i skjønnlitteratur; gjentakelse, humor,

Automatisert skriving

Skrive tekster med funksjonell håndskrift og tastatur, bruke komma og skilletegn. Beskrive fortelle og argumentere muntlig og skriftlig og bruke språket kreativt

Metoder som fremmer automatisert avkoding

Støtte til avkoding og forståelse

Gode rammebetingelser for lesing - LES 20

- klasserommet skal ha et mangfold av bøker lett tilgjengelig
- klassemiljøet skal innby til lesing

Høytlesing, språk- og lesestimulering

- dialog om tekstens innhold
- litterære samtaler:
 - identifikasjonsspørsmål
 - refleksjonsspørsmål
 - overføringsspørsmål

Veiledet lesing

Aktiv bruk av skolebibliotek

- bokpresentasjon
- bli kjent med skolens bibliotek
- hvordan finne fram i bokhyller
- låne bøker selv

Læringsstrategier

- læresamtale
- læringspartner
- introdusere og modellere
 - begrepskart / tegnekart
 - tankekart / tegnekart
 - kolonnenotat/påstand bevis

Dokumentasjon

Systematisk observasjon av lesing SOL-skjema skal fylles ut på alle elever høst og tidlig vår
Utviklingssamtalen

Kartlegging

Kartleggingsprøve i lesing 3.trinn 17. – 28. okt.

Arbeidsdokument for 3. – 4.trinn

Kunnskapsløftet kap. 2.4 - Å lære å lære Skolen skal bidra til at elevene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis.

Et utvalg av kompetansemål etter 4.trinn

- Følge opp innspill fra andre i faglige samtaler og stille oppklarende og utdypende spørsmål
- Beskrive, fortelle, argumentere muntlig og skriftlig og bruke språket på kreative måter
- Reflektere over hvordan språkbruken vår påvirker andre, og hvordan vi tilpasser språket i ulike situasjoner
- Lese tekster med flyt og forståelse og bruke lesestrategier målrettet for å lære

Forståelse - innhold i opplæringen

- Elevene skal få erfaring med ulike læringsstrategier
 - Elevmedvirkning
- Før lese- og skriveaktiviteter*
- vurdere hensikt og mål med lesing- og skrivning
 - aktivere bakgrunnskunnskap
 - begreper, fagspesifikke
 - grunnleggende begreper
- Underveis lese- og skriveaktiviteter*
- begrepskart/skjema
 - Tenke og knytte forbindelser til egne erfaringer og forkunnskaper
 - Å organisere/omorganisere teksten tankekart/rammenotat
 - stille spørsmål, lytte, uttrykke tanker, vurdere
- Etter lese- og skriveaktiviteter*
- gjenfortelle
 - lytte, kommunisere om tekst
 - tegne og «skrive» lage spørsmål til teksten
 - vise og reflektere over om de har lært noe og hva de har lært

Metoder som fremmer strategisk lesing –og skrivning

Læringsmål og kriterier tydeliggjøres

- klargjøre lese og skriveformål og planlegge tidsbruk
- markere ukjente ord, og finne betydning
- velge strategi for å organisere/strukturere og framstille innholdet

Underveis – bearbeide tekstinnholdet

Muntlig samtaler:

- VØSL- skjema
- læresamtale
- læringspartner/ les og snakk

Skriftlige strategier for å reorganisere innhold i teksten:

- begrepskart
- tankekart/rammenotat/ styrkenotat
- understreke og notere i tekst, nøkkelord

Etter lesing – vise hva en har lært

- gjengi/ oppsummere tekst
- framstille tema på egnet måte
- VØSL - skjema

Vurdering for læring

De fleste elevene mestrer sol-nivå 6 (automatisert ordgjenkjenning) etter 4. trinn. Elever skal ha tilpasset lese mål knyttet til elevens leseutvikling.

Samarbeid foresatte

Skolen har hovedansvar for å ta initiativet til å tilrettelegge for samarbeid.

Foresatte skal få nødvendig informasjon, og muligheter til å ha innflytelse på sitt barns utvikling og læring

Lærer formidler tips/råd om hvordan foresatte kan støtte sitt barn for å oppnå en god progresjon i leseutviklingen

4.3 Arbeidsdokument for 5. – 7.trinn

Et utvalg av kompetansemål etter 7.trinn

- lese lyrikk, noveller, fagtekster og annen skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk, svensk og dansk og samtale om formål, form og innhold
- lese samiske tekster på norsk og samtale om verdiene som kommer til uttrykk, hvordan stedsnavn, personnavn som inneholder de samiske bokstavene, uttales
- elevene skal kunne orientere seg i faglige kilder på bibliotek og digitalt, vurdere hvor pålitelige kildene er, og vise til kilder i egne tekster
- leke med språket og prøve ut ulike virkemidler og fremstillingsmåter i muntlige og skriftlige tekster

Avkoding -innhold i opplæringen

Ortografisk lesing og skriving

- morfembevissthet – identifisering av bokstavsekvenser, meningsbærende enheter
- rettskriving
- ordklasser

Automatisering og leseflyt

- lese kritisk og reflekterende i et mangfold av ulike tekster
- delta i nasjonale lesekonkurranser
- tekststrukturelle virkemidler - BISON
- språklige virkemidler- i skjønnlitteratur; gjentakelse, humor, ironi, kontrast
- språklige virkemidler - begrepsavklaringer ved å drøfte ulike ekspertord/begreper som er viktig for å forstå teksten
- Kritisk tilnærming ved å reflektere over hva slags påvirkningskraft og troverdighet ulike tekster har
- Digitale kilder – finne, vurdere og bruke digitale kilder i arbeid med ulike tema og tekster. Velge relevant informasjon og god digital dømmekraft i egne valg

Metoder som fremmer automatisert avkoding

Støtte til avkoding og forståelse

- Les 20, 20 min. egenlesing i ulike typer tekster
- Aktiv bruk av skole og folkebiblioteket
 - Bibliotektimen
- Øyhopping
- Bokbadmetoden
- Litterære samtaler:
 - spørsmål, gjengi, gjenskape, personlig tilnærming og vurdere ulike tekster
- BISON/SALTO blikk, bevisstgjøre elevene ved å snakke og vise til: overskrifter, kap. overskrifter, **fet skrift**, *kursiv*, illustrasjoner

Samtale og skrive

- Skrive tekster hvor en tar i bruk ulike tekststrukturelle og språklige virkemiddel for å fremme eget og andres syn på ulike temaer, tilpasset faget
- formulere tekst for å tilpasse til en tenkt mottaker, og oppnå hensikten med å skrive.

Støtte til skriving

- modelltekster
- skriverammer – tilpasset fag og tema
- prosessorientert skriving, knyttet til ulike sjanger og fag.
- skrivetrekanten (innhold, form og formål)

Dokumentasjon

SOL - skjema
utviklingssamtalen

Kartlegging

Nasjonale prøve lesing 5.trinn 6.sept – 1. okt
Lærings-støttende prøver

Arbeidsdokument for 5. – 7.trinn

Kunnskapsløftet kap. 2.4 - Å lære å lære

Skolen skal bidra til at elevene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis.

Et utvalg av kompetansemål etter 7. trinn

- bruke lesestrategier tilpasset formålet med lesingen
- lytte og videreutvikle innspill fra andre og begrunne egne standpunkter i samtaler
- beskrive, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjanger og for ulike formål

Forståelse - innhold i opplæringen

Bruke ulike læringsstrategier

Introdukeres i tre faser:

1. Lærer introduserer og modellerer ulike læringsstrategier som elevene kan ta i bruk før, under og etter tekst/temalesing
2. Elevene må øve og aktivt bruke ulike læringsstrategier sammen med lærer
3. Elevene må trene selvstendig bruk av ulike strategier og finne hvilke strategier som egner seg best for dem

Før lese- og skriveaktiviteter (elevmedvirkning)

- Sjekke leseformål og tekstens struktur
- Velge aktuell lese- og tilnærmingstype og planlegge relevant strategibruk

Underveis lese- og skriveaktiviteter (elevmedvirk.)

- Tenke og knytte forbindelser til egne erfaringer og forkunnskaper
- Å organisere/omorganisere teksten ved å strukturere innholdet i hovedmomenter og delmomenter

Etter lese- og skriveaktiviteter (elevmedvirk.)

- Reformulere innholdet i tekst etter egen forståelse og tenkning
- Kontrollere egen leseforståelse og reflektere over egen læringseffekt av ulike lese- og læringsstrategier

Metoder som fremmer strategisk lesing

Før lesing

Læringsmål og kriterier tydeliggjøres:

- klargjøre leseformål og gjør dem synlige for elevene
- finne forfatteren virkemiddel og struktur
- markere ukjente ord, og finne betydning
- Velge strategi for å organisere/strukturere innholdet
- Hvordan vise/presentere hva en har lært

Underveis – bearbeide tekstinnholdet

Muntlig samtaler:

- læresamtale
- læringspartner/ les og snakk

Skriftlige strategier for å reorganisere innhold i teksten:

- søke etter, streke under, notere i teksten
- strukturert tankekart/rammenotat/ styrkenotat
- venndiagram (samfunnsfag, KRLE, historie)
- prosessnotat (naturfag, matematikk)
- påstand/ bevis ((samfunnsfag, KRLE, historie)
- begrepskart (alle fag)

Etter lesing – vise hva en har lært

- Lage egne presentasjoner og framstille tema på egnet måte, og vise/presentere gjennom autentiske situasjoner
- Vise og reflektere over hva de har lært og hvorfor de har lært, evaluerer læringseffekten

Vurdering for læring

De fleste elevene mestrer sol-nivå 7 (økt automatisering og leseflyt) etter 5. trinn.

Elever skal ha tilpasset leseformål knyttet til elevens leseutvikling.

Samarbeid foresatte

Skolen har hovedansvar for å ta initiativet til å tilrettelegge for samarbeid.

Foresatte skal få nødvendig informasjon, og muligheter til å ha innflytelse på sitt barns utvikling og læring.

Skolen skal informere foresatte om barnets lese- og skriveutviklingsnivå.

Lærer formidler tips/råd om hvordan foresatte kan støtte sitt barn for å oppnå en god progresjon i lesing og skriving i alle fag.

4.4 Arbeidsdokument for 8. – 10. trinn

Et utvalg av kompetansemål etter 10.trinn

- lese skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samiske andre språk, og reflektere over teksten formål, innhold, sjangertrekk og virkemidler. Sammenligne og tolke romaner, noveller, lyrikk og andre tekster ut fra historisk kontekst og egen samtid
- gjenkjenne og bruke språklige virkemidler og retoriske appellformer
- bruke kilder på en kritisk måte, markere sitater, og vise til kilder på en etterrettelig måte i egen tekst
- skrive tekster med funksjonell tekstbinding og riktig tegnsetting, og uttrykke seg i ulike sjangre

Avkodning - innhold i opplæringen

Avkode og forstå

Automatisering og leseflyt

- Lese kritisk og reflekterende i et mangfold av ulike tekster
- Læringsmål – elevene husker bedre når de kjenner mål for læringen. Det å lese med en forbestemt hensikt påvirker forståelsen positivt.
- Tekststrukturelle virkemidler – kjennskap til tekststruktur gir elevene økt forståelse av teksten. Å kjenne til forfatterens plan gjør teksten lettere å lese.
- Språklige virkemidler – begrepsavklaringer drøfte ulike ekspertord/begreper som er viktig for å forstå teksten. Kritisk tilnærming ved å reflektere over hva slags påvirkningskraft og troverdighet ulike tekster har
- Språklige virkemiddel i skjønnlitteratur og sakprosa; gjentakelse, humor, ironi, kontrast, sammenligning, metaforpersonifisering, besjeling, retorikk, sammenligning, metaforer
- Digitale kilder - finne, vurdere og bruke digitale kilder i arbeid med ulike tema og tekster i relevant og meningsfull skriving. Velge relevant informasjon og god digital dømmekraft i egne valg

Metoder som fremmer automatisert avkodning

Støtte til avkodning og forståelse

- Mengdelesing, 20 min. egenlesing av ulike typer tekster evt. leseprosjekt over tid, avtales fordeles over fag teamvis
- Konkrete lesebestillinger knyttet til innhold i tekst
- Aktiv bruk av skole- og folkebiblioteket
- Lage spørsmål, gjengi, gjenskape, personlig tilnærming og vurdere ulike tekster
- Retoriske appellformer – kunnskap om hvordan forfatteren overtaler, for å få leseren til å bli enige med sine tanker/overbeviser
- Bearbeide tekst - Seks tenkehatter, De Bonos tenkning: fakta, følelser, positivitet, kritisk, kreativ, samordning
- Bearbeide tekst - Blooms taksonomi: fakta, forståelse, anvende, analyse, syntese, vurdere

Snakke og skrive

- Skrive tekster hvor en tar i bruk ulike tekststrukturelle og språklige virkemiddel for å fremme eget og andres syn på ulike temaer, og tilpasset faget
- formulere tekst for å tilpasse til en tenkt mottaker, og oppnå hensikten med å skrive.

Støtte til skriving

- modelltester
- skriverammer - tilpasset faget og tema
- skrivetrekanten (innhold, form og formål)
- skrivehjulmodellen – vurdering av tekst ut fra skrivehandling
- prosessorientert skriving - ulike sjanger og fagtekster

Dokumentasjon

Sol- skjema

Utviklingssamtalen

Kompetansemålene i læreplan til faget er grunnlag for standpunkt og eksamen

Kartlegging

Nasjonal prøve i lesing 8.trinn og 9.trinn - 6.sept. – 1. okt.

Lærings-støttende prøver i lesing og skriving

Arbeidsdokument for 8. – 10. trinn

Kunnskapsløftet kap. 2.4 - Å lære å lære

Skolen skal bidra til at elevene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis.

Et utvalg av kompetansemål etter 10. trinn

- bruke fagspråk og argumentere saklig i diskusjoner, samtaler, muntlige presentasjoner og skriftlige framstillinger om norskfaglige og tverrfaglige temaer
- informere, fortelle, argumentere, og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål tilpasset mottaker og medium
- beskrive og reflektere over egen bruk av lesestrategier i lesing av skjønnlitteratur og sakprosa

Forståelse - innhold i opplæringen

- Elevene skal kunne gjenkjenne og bruke ulike læringsstrategier for å lære
- De skal ta selvstendige valg å vite hvilke strategier som egner seg best for dem

Før lese- og skriveaktiviteter (elevmedvirkning)

- Sjekke leseformål og tekstens struktur
- Velge aktuell lese- og tilnærmingstype og planlegge relevant strategibruk

Underveis lese- og skriveaktiviteter (elevmedvirk.)

- Tenke og knytte forbindelser til egne erfaringer og forkunnskaper
- Å organisere/omorganisere teksten ved å strukturere innholdet i hovedmomenter og delmomenter
- Reflektere kritisk over påvirkningskraft og troverdighet i tekster

Etter lese- og skriveaktiviteter (elevmedvirkning)

- Reformulere innholdet i tekst etter egen forståelse og tenkning
- Kontrollere egen leseforståelse og reflektere over egen læringseffekt ved bruk av ulike lese- og læringsstrategier

Metoder som fremmer strategisk lesing

Før lesing – lese og læringsfokus

Læringsmål og kriterier tydeliggjøres:

- klargjøre leseformål og gjør dem synlige for elevene
- planlegge tidsbruk
- finne forfatteren virkemiddel og struktur
- markere ukjente ord, og finne betydning
- velge læringsstrategi for å organisere/strukturere innholdet
- bestemme hvordan en skal vise/presentere hva en har lært

Underveis – eleven er aktiv ved å bearbeide tekstinholdet

Muntlig samtaler:

- læresamtale/tenketid - IGP
- læringspartner/ les, snu og snakk med læringspartner

Skriftlige strategier for å reorganisere innhold i teksten:

- søke etter, streke under, notere i teksten
- strukturert tankekart/rammenotat/ styrkenotat (alle fag)
- venndiagram (samfunnsfag, KRLE, historie)
- prosessnotat (naturfag, matematikk KRØ)
- påstand/ bevis (samf. fag, KRLE, historie, matematikk)
- begrepskart (alle fag)

Etter lesing – elevene viser og reflekterer over egen læring

- lage egne presentasjoner og framstille tema på egnet måte, og vise/presentere gjennom autentiske situasjoner
- vise og reflektere over hva de har lært og hvorfor de har lært, evaluerer læringseffekten

Vurdering for læring

De fleste elevene mestrer sol-nivå 9 (bevisst strategisk lesing) etter 10. trinn

Underveisvurderingen skal være faglig relevant og læringsfremmede

Samarbeid foresatte

Skolen har hovedansvar for å ta initiativet til å tilrettelegge for samarbeid

Foresatte skal få nødvendig informasjon, og muligheter til å ha innflytelse på sitt barns utvikling og læring

Lærer formidler tips/råd om hvordan foresatte kan støtte eleven for å oppnå en god progresjon i lesing- og skriving i alle fag

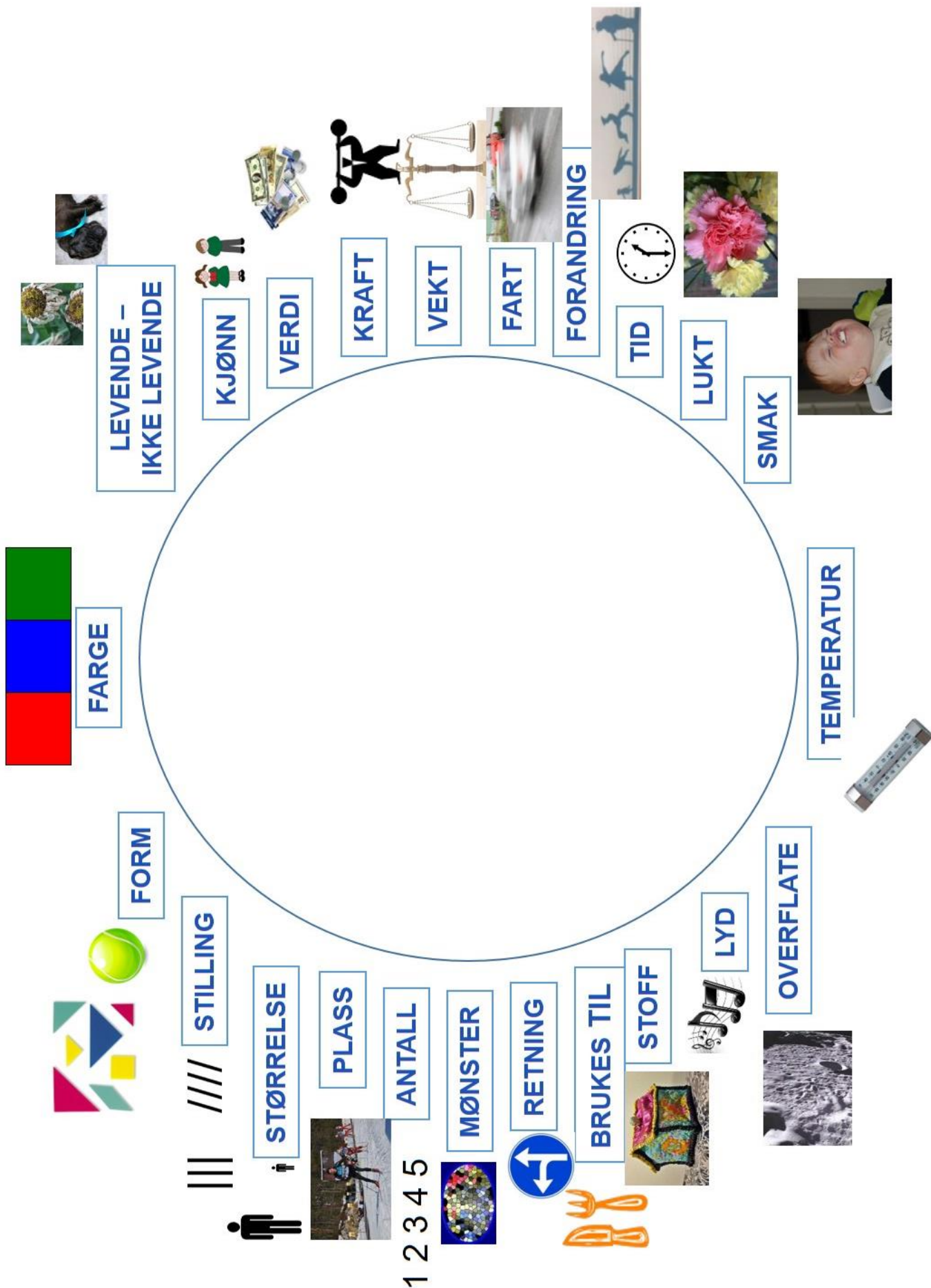
5 Referanser

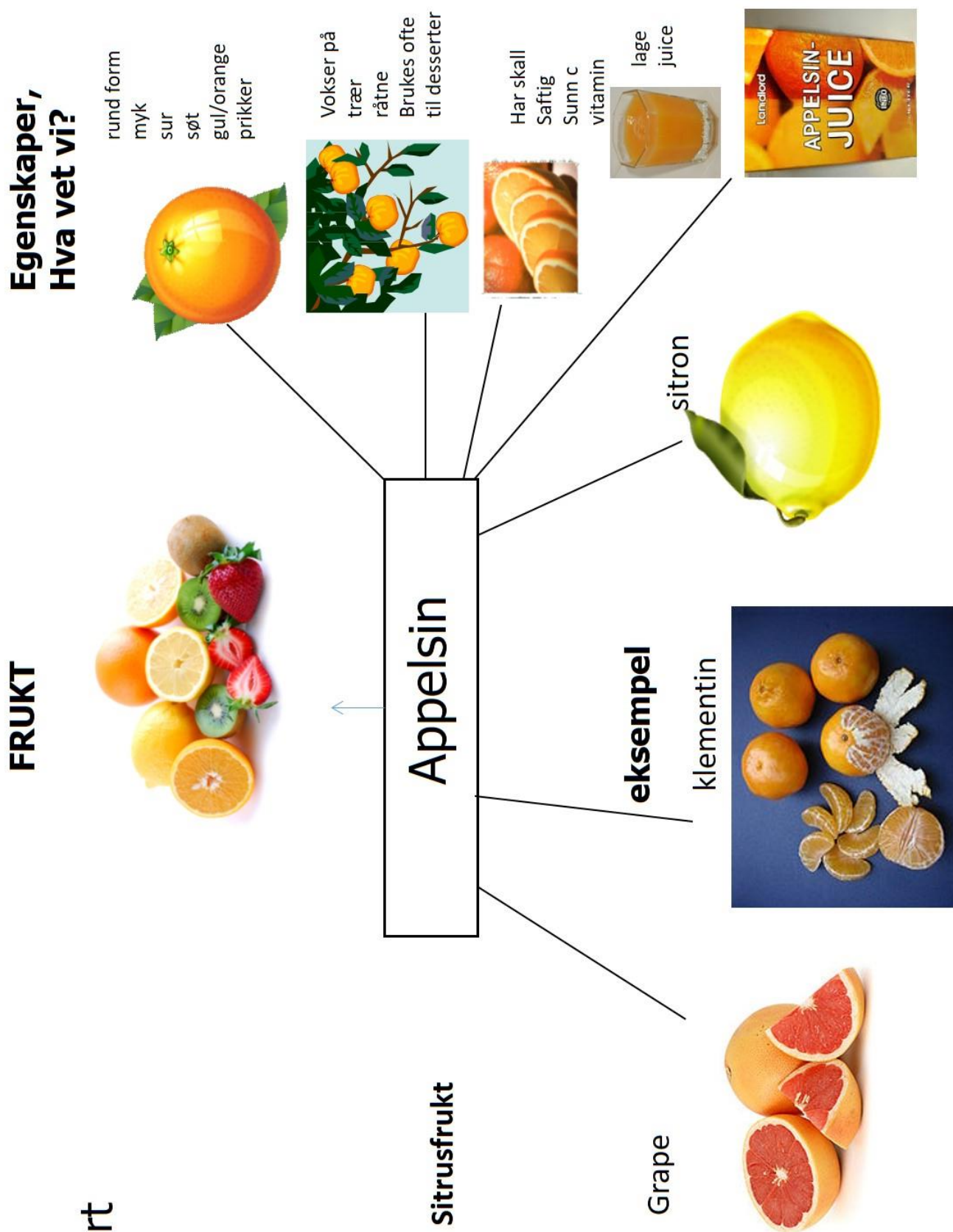
- [Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa \(opplæringslova\) - Lovdata](#)
- [FNs barnekonvensjon - regjeringen.no](#)
- [Læreplanverket \(udir.no\)](#)
- [Meld. St. 6 \(2019–2020\) \(regjeringen.no\)](#)
- [Lesesenteret | Universitetet i Stavanger \(uis.no\)](#)
- [Språkløyper \(uis.no\)](#)
- [NTNU Skrivesenteret | skrivesenteret.no](#)
- [På Sporet: Effektive tiltak mot lese- og skrivevansker | Universitetet i Stavanger \(uis.no\)](#)
- Språkbroen – en ressurs for å styrke særskilt språkopplæring i Osloskolen
- John Hattie, Visible Learning (2009)
- Spear-Swerling, L. & Sternberg, R.J. (1994). *Off track: When poor readers become "learning disabled."*
- Cunningham, A. E., & Stanovich, K. E. (2001). What Reading Does for the Mind
- Torleiv Høien og Ingvar Lundberg (2002/2012): *Dysleksi - fra teori til praksis*
- Ingvar Lundberg/Katarina Herrlin (2009) God skriveutvikling
- Ingvar Lundberg/Katarina Herrlin (2009) God leseutvikling
- Jørgen Frost (red.2013): *Språk- og leseveiledning – i teori og praksis*
- Anette Lønnegaard og Jørgen Frost (1996): *Språkleker*
- Lisbeth M. Brevik/Ann Elisabeth Gunnulfsen (2011) *Les mindre- fortså mer*
- Gerd Fredheim og Marianne Trettenes (2012) Lesing i fag, og Mer lesing i fag.

6 Praktiske eksempler

1. Grunnleggende begrepssystemer	27
2. Begrepskart/ordkart	28
3. Lesetrappa – språkleker	29
4. Bibliotektimen	30
5. Lesestrategier	31
6. Hvordan lese, forstå eller tolke en oppgave	32
7. Læringsstrategier – verktøy for planlegging	33

Grunnleggende begrepssystemer

Lesetrappa

I barnehagen jobber vi med barns språklige bevissthet på en systematisk og helhetlig måte. Dette kan illustreres i en språktrapp som viser hvilke språklige nivå man bør ha fokus på i språkarbeidet. Tilnærmingen til arbeidet skal alltid være lekbetont og barn må erfare språk på allsidige måter.

Leseklar; når barna har utviklet bevissthet gjennom nivåene i lesetrappa er de klare til å lære seg å lese.

Lek med fonemer; barna skal oppdage et ord er delt inn i fonemer/lyder. Når fonemer kombineres blir de til ord, I og S blir IS. Ved bytte av plass på fonemene i/S får ordet ny mening, IS - SI

Framlyd

Språklyd som vi hører først i ordet, eks: KAM, K= framlyd

Lek med Stavelser; ordene har rytme som kan deles i stavelser. Ved å klappe rytmen i ord vil barna oppdage den naturlige rytmen/stavelsene. Ka-ri, mag-nus, hop-pe-tau.

Lek med ord og setninger; Gir barn mulighet til å oppdage at det vi sier, kan deles opp i mindre språklige enheter som ord og setninger. En kan lage flere setninger av de samme ordene.

Lek med rim og regler; har fokus på rytme og lydlikhet. Ord som rimer har samme lydendelse; hatt, satt og katt rimer fordi de har samme endelse – att.

Lytte; skape bevissthet på lyder rundt oss, dynamikk, myke, harde, skarpe-lyder, bokstavlyd M=mmmmm

Høytlesing

Gjennom høytlesing får barna felles opplevelser og referanser. Med god kvalitet i høytlesing bidrar vi til leseglede, økt ordforråd, oppmerksomhet og lytteferdigheter

Viktige momenter å huske på når du leser:

- Skape for forståelse
- Skape forventninger til boka
- Dialogisk lesing
- Samtale omkring innhold og barnas egne innspill
- Bruk av konkreter, halvkonkreter
- Fokusord, konkretisere, visualisere
- Gjenfortelling
- Aktiviteter knyttet til høytlesing, eks rollelek, drama, estetiske aktiviteter

Skriftspråket

En innfallsvinkel til barnets skriftspråkutvikling er at barnet får anledning til å eksperimentere med egen skrijving før de har lært seg bokstavene. Barna må oppdage at ordene vi bruker når vi snakker, kan gjøres om til enkeltlyder og skrift. Det er viktig at barnet har noe meningsfylt å «skrive» om. Tegninger og felles opplevelser kan gi barnet idéer til sin tekst. Den aller første skriveutviklingen går ofte fra:

- Liksomskriving
- Rabling
- Skriver noe som ligner bokstaver
- Skriver tilfeldige bokstavsekvenser
- Skriver noen bokstaver rett
- Skriver eget navn
- Skriver første bokstav
- Staver ord etter egen oppfatning
- Oppdager ord-mellomrommene
- Blander store og små bokstaver

6.4 Bibliotektimen

Det kan være flere mål ved bibliotektimen, men motivasjon og leseglede bør stå i fokus. Fast struktur vil gjøre elevene trygge på hva som skal skje, og elevene er forberedt til å låne bøker.

❖ Samling (på biblioteket hvis det passer på din skole)

Presentere bøker

Nye bøker på biblioteket presenteres. Lærer viser bøkene, prater om tittel og forfatter, og leser bakpå boka. Målet er å engasjere og friste. Noen skoler har kanskje skolebibliotekar som kan hjelpe til eller tilrettelegge for bokpresentasjoner.

Elever/lærere presenteres bøker med utgangspunkt i tema, bildebøker, romaner og fagbøker. Her får gruppa tips til hva de kan låne.

❖ Hvis man har tid, kan man også ha:

- høytlesning
- sjangerlære
- forfatterlære
- aktiviteter og mål ut fra læreplanen

❖ LÅNETID:

Rett bok til rett elev! Elevens leseutvikling og interesse.

Elevene låner bøker til Les 20. Når denne delen er forberedt bør lånetiden tidsbegrenses.

❖ LESETID: Les 20

Ressursside for skolebibliotek : <https://www.skolebibliotek.no/>

6.5 Lesestrategier

Før lesefase – planlegge og klargjøre

Målsetting:

- klargjøre leseformål
- Velge lesemåte ut fra formålet
- Læringsmål, kriterier, forventninger og tidsbruk

Bli kjent med teksten/overblikk:

- finne forfatterens virkemiddel og struktur
- BISON/SALTO blikk
- brainstorm (bevisstgjøre hva elevene kan fra før)
- nye begreper og deres betydning
- bestemme hvordan elevene skal vise/presentere hva en har lært

Underveis – aktiv bearbeiding av innhold i teksten

Muntlig samtaler:

- læresamtale/tenketid - IGP
- læringspartner/ les, snu og snakk med læringspartner
- lesing med lesestopp

Skriftlige strategier for å reorganisere innhold i teksten:

- stopp tenk skriv
- søke etter, streke under, notere i teksten
- velge læringsstrategi for å organisere/strukturere innholdet
 - tankekart/rammenotat/ styrkenotat (alle fag)
 - venndiagram (samfunnsfag, KRLE, historie)
 - prosessnotat (naturfag, matematikk KRØ)
 - påstand/ bevis (samf. fag, KRLE, historie, matematikk)
 - begrepskart (alle fag)

Etter lesing – elevene får vise hva de har lært og reflekterer over egen læring

- lage presentasjoner og framstille tema på egnet måte
- presentere gjennom autentiske situasjoner/rollespill
- skrive sammendrag/oppsummere
- lage nye spørsmål til teksten
- refleksjonssamtaler/kameratvurdering
- reflektere over egen læring og evaluer læringseffekten
- refleksjonslogg

6.6 Hvordan lese, forstå eller tolke en oppgave

- **LES** oppgaven **NØYE**
 - for eksempel hvis du **IKKE** skal svare på ALLE oppgaver, skal du **IKKE** gjøre det!
- Les gjennom *alle oppgavene* før du begynner å svare, dette for å gi deg selv en **oversikt** over oppgavens innhold
- Se *etter spørreord* som: hva, hvem, når, hvordan hvorfor og hvilke.
 - ord i flertallsform (-e/ -er), gir deg hint om det er flere enn ett svar

Når oppgaver bruker **dette** ordet, betyr det:

- **FORKLAR**-> beskrive noe, *hva* er det og gi et eksempel
- **GJØR REDE FOR**-> beskrive *hva*, gi gjerne flere eksempler (et kjøretøy kan være: bil, lastebil, scooter, buss) eller eksempler fra lokalt, regionalt, nasjonalt, globalt
- **SAMMENLIKNE**-> Finne likheter og ulikheter mellom to eller flere elementer
- **DRØFTE OG REFLEKTERE**-> Diskutere en sak fra flere sider (for eksempler for og imot), deretter oppsummere, stille spørsmål om det du har gjort rede for og kommentere. Undersøkende og systematisk trekke inn elementer fra andre emner i faget/ (fotosyntese- vs. lys, syn) andre fag (matematikk- The Big Ideas hvordan henger brøk- desimal og prosent sammen) eller se sammenhenger mellom lokalt, regionalt, nasjonalt, globalt.
- **TOLKE OG ANALYSERE**-> En analyse er en nøyaktig undersøkelse av en helhet som er sammensatt av flere deler, for å finne noen mulige svar på problemer eller en utvikling eller en tolkning av noe. **Formen på analysen vil variere av fag og hva som skal analyseres.** En analyse kan være konkret, men samtidig kunne si noe om hva meningen med noe er. En analyse kan også vise refleksjon og reise ny spørsmål om analyseobjektet. En analyse skal kunne si noe om hva meningen og budskapet av noe er, samt vise refleksjon.
- **RESONNERE**-> Følge en tankerekke på en logisk måte for å komme fram til en konklusjon. En fornuftig og følgeriktig tenking.
- **BEVISE MATEMATISK**-> Begrunne svaret med forklaringer, for eksempel
En femkant er en mangekant, som også kan kalles pentagon. Sidene trenger ikke være like lange, og dermed trenger ikke vinklene være likelange. Vinkelsummen er alltid 540°, fordi en trekant alltid har 180° og du kan dele en regulær femkant inn i 3 trekanter-> $3 \times 180^\circ = 540^\circ$

6.7 Læringsstrategier – verktøy for planlegging

- [Hva er læringsstrategier - Læringsstrategier](#)
- [Tankekart - Læringsstrategier](#)
- [BISON - Læringsstrategier](#)
- [To-kolonne-notat - Læringsstrategier](#)
- [VØL og VØSLE - Læringsstrategier](#)
- [Seks Tankehattar - Læringsstrategier](#)